

N a o k r a j č e s k ý c h p ř e k l a d ů
D v a n á c t i A l e x a n d r a B l o k a

Zdá se, že báseň Alexandra Bloka Dvanáct drží v československém překladatelství pozoruhodný primát: je asi podle všeho nejvíce překládaným ruským dílem do češtiny a slovenštiny. Nemohu ovšem své tvrzení podepřít o údaj v nějaké systematické bibliografii českých a slovenských překladů z ruštiny od počátku až do přítomnosti, neboť podobná publikace neexistuje, avšak z průzkumu bibliografií dílčích vyplývá, že tato proslulá Blokova poéma vzbudila pozornost 8 překladatelů českých a 6 slovenských.¹⁾ Navíc nejde jen o překladatele z povolání, ale i o významné básníky, které k autorovi jistě vedl opravdový zájem o dílo a pocit spřízněnosti, ne snad pouze komerční cíle. Na rozdíl od úspěchů, které Blokovo dílo na trhu vzbudilo (potvrzují to zcela nedosažitelné výbory, vyšlé v docela slušném nákladu,²⁾) u čtenářů, méně úspěchu měl autor dlouhou dobu neprávem opomíjený u československých literárních vědců: Kromě monografie N.Melnikové-Papouškové, žákyně proslulého ruského literárního vědce Veselovského, vydané v r.1925, několika článků v dvacátých letech a v r.1931 (10.výročí smrti) a předmluv nebo doslovů v knihách (které se teprve v posledních letech pokoušejí také o interpretaci a hodnocení díla), česká a slovenská rusistika se o Bloka valně nezajímala.

Teprve půl století po svém skonu, shodou okolností v témž roce, básník vzbudil zájem dvou badatelek, O.Uličné a S.Mathauserové³⁾. A k těmto dvěma pracím, především však k prvnímu příspěvku, bych se zde ráda vrátila, hlavně také proto, že práce Uličné bývá často citována a velmi oceněna. Nemíním polemizovat se závěry, neboť samozřejmě respektuji autorčiny názory, jen bych ráda upozornila na některá fakta, která podle mého mínění poškozují prvního překladatele - Jaroslava Seiferta. Obě badatelky uvádějí jako prameny Seifertův a Mathesiův překlad v 1.vydání (Uličná na str. 25 a 27 cit.díla, Mathauserová na str.304). Seifertův překlad vydaný v r.1922 nebyl již nikdy znovu otištěn, ani básníkem přepracován, kdežto Bohumil Mathesius ve svém překladu, vyšlém poprvé r.1925, později provedl úpravy (shodou okolností právě ve strofách, jimiž se operuje proti Seifertovi), jak uvidíme z dokladů, po mém soudu dost značné.

Nehodlám obhajovat Seifertův za každou cenu; má - stejně jako Mathesiův - i některé drobné věcné chyby (jež však Uličná neuvádí), ale myslím, že když se cituje, mělo by se citovat věrně a správně. Podle O.Uličné Seifert "především nereagoval na dominantní lyrický princip, projevující se ve zvukové výstavbě skladby. Nepodařilo se mu zachytit polyfonii stylových složek díla, ani autorův specifický vztah k látce." ... "Zklidnila se základní tónina díla a snížilo se napětí mezi častuškou, romancí a pochodem. Dvě dimenze díla se slily v jednu mlhavou, bylo potlačeno obecné vyznění díla i jeho bezprostřednost, lidovost a aktuálnost."⁴⁾

Oproti tomu podle Uličné se v překladu Mathesiově "na první pohled projevuje cílevědomá a výrazně tvůrčí překladatelská koncepce a přístup k originálu jako k celku."... (Mathesius) "pochopil základní problém skladby, neunikla mu úloha kontrastu v metaforickém systému, ani hutnost stylu..." ... "Jeho zvládnutí zvukové výstavby se nejvýrazněji projevilo v úvodu poémy, kde organicky prohloubil eufonickou složku. Jeho začátek je natolik efekt- ní, že mu odpouštíme i citelný posun v posledním verši..."⁵⁾

Srovnajme tedy tuto první a druhou sloku přeloženou Seifertem a Mathesiem opravdu ve znění z r.1925 (a ne ve znění o 30 let pozdějším, které Uličná vydává za znění původní):

Черный вечер.
Белый снег.
Ветер, ветер!
На ногах не стоит человек.
Ветер, ветер -
На всем божьем свете!

Завивает ветер
Белый снежок.
Под снежком - ледок.
Скользко, тяжело,
Всякий ходок
Скользит - ах, бедняжка!

Seifert

Mathesius

Černý večer.
Bílý sníh.
Vítr, vítr!
Na nohou se člověk neudrží.
Vítr, vítr -
Po vši zemi boží!

Černý večer.
Bílý sníh.
Větry dují v ulicích!
Div neporaží člověka.
Větry dují, větry dují
po celém Božím světě!

Povívá vítr
Bílým snížkem.
Pod snížkem - led.
Kluzko, těžko tak -
Každý chodec sklouzne hned -
Ach, ubožák!

Větry metou
snížek bílý.
Pod ním - led.
Kluzko tak, těžko tak -
kdo tu jde,
uklouzne - chudáček!

Jiný příklad nepochopení koncepce díla je podle

Uličné strofa ze 3.části; srovnáme-li oba překlady v původním znění, vidíme, že kritizovaný Seifert nerozšiřuje a je blíží autorovi než vychvalovaný Mathesius:

Мы на горе всем буржуйам
Мировой пожар раздуем,

Seifert

My pro ~~žalost~~ všem buržujům
Světový požár rozdmycháme,
Světový požár v krvi -
Požehnej nám, Pane!

Мировой пожар в крови -
Господи, благослови!

Mathesius

My na žalost buržujům, buržujům v
světový požár rozdujem,
krvavý požár, požár náš -
a Ty nám, Pane, požehnáš!

Uličná vytýká Seifertovu překladu "stylovou nivelizaci" a "posun... ke knižnosti". "Autor hovorovost a lidovou obhroublost jen naznačil. Navíc se snažil o jistou kompenzaci pouze v rámci plánu lexikálního; slovní vulgarismus, zasazený do těžkopádné syntaktické vazby (sic) působí pak křečovitě a nepřírozeně." Uveďme tedy opět vedle citovaného příkladu ze Seiferta znění překladu Mathesiova z r.1925:

- Ишь, стервец, завел шарманку,
Что ты, Петька, баба что ль?

Seifert

Ech, mrcho, snad bys nebrečel,
chceš starou babou být,
či svoje srdce bys nám chtěl
docela otevřít?

- Верно, душу наизнанку
Вадумал вывернуть? Изволь!

Mathesius

Kuš, babo, zaraž flašinet,
co pak ses zbláznil snad?
On celou duši na rub hned
tu bude vykládat!?

7)

Jinou námitkou Uličné proti Seifertovu překladu

jsou jeho časté inverze a knižní obraty. Uvádí jako příklad ze sedmé části

- Не такое нынче время,
Чтобы нянчиться с тобой!
Потяжеле будет время
Нам, товарищ дорогой!

Teď věru není na to čas,
Bychom se s tebou mazlili!
Teď čeká těžší práce nás,
Soudruhu rozmilý!

Ovšem přečteme-li si strofu v překladu Mathesiově z r.
1925, nelze říci, že by přesně vystihovala hutný origi-
nál:

Mazlit se a s tebou hrát si
na to, brachu, není čas!
Dneska máme jinou práci,
jiné břímě čeká nás!

Tato Mathesiova tendence dosáhnout účinu i za cenu roz-
šiřování veršů, kdežto Seifert se striktně přidržuje ori-
ginálu, nebyla po mém soudu Uličnou jasně vyznačena. Též
by pro objektivní posouzení Seifertova překladu stálo
za to uvést, že se oproti Mathesiovi vícekrát vystříhal
doslovného překladu (rusismu); např. v 1.části:

Помнишь, как бывало
Брюхом шел вперед,

Seifert

Vzpomínáš na ty časy,
Kdy chodil's břichem vpřed
A s břicha kříž ti svítil
Na celý svět?
zlatý

И крестом сияло
Брюхо на народ?

Mathesius

Víš - kterak's nosíval
před sebou břichu tíž
a jak se s břicha smával
na národ zlatý kříž?

Эй, бедняга! Подходи -
Поцелуемся...

Хлеба!

Что впереди?

Проходи!

Seifert

Chudáku, hej!
Pojď ke mně blíž
A hubičku mi dej...
Chleba!
Co potom?
Táhni pryč!

Mathesius

Hej, ty - chudák!
"Pojď sem - hej!
hubičku mi dej..."
'Chleba!'
"Kdy bude líp?"
'Syp!'

Anebo z části 2.:

Винтовок черные ремни

Seifert

Řemeny ručnic černé
Холодно, товарищи, холодно!

Mathesius

Vintovek černé řemeny

Je zima, soudruzi, zima je! Chladno je, soudruzi, chladno je

Товарищ, винтовку держи, не трусь!

Пальнем-ка пулей в Святую Русь -

Soudruhu, bez bázně pušku drž. Soudruhu, neboj, pušku zkus!

Pal kule na Svatou Rus - Prásknem si taky na svatou Rus

Ze 7.části:

Из-за удали бедовой
В огневых ее очах,
Из-за родинки пунцовой

Vozle pravého плеча,
Загубил я, бестолковый,
Загубил я сгоряча... ах!

Pro malé, rodné znaménko
Na pravém rameni,
A jejích očí odvahou
Úplně zmámený
Zahubil jsem ji prchlivě,
Zahubil, smyslu zbavený!

Pro její světlou odvahu
a pro ohnivý zrak,
pro rodné znamení
na pravém rameni
já zahubil, já zahubil
ji - darebák!

И Петруха замедляет
Торопливые шаги...

Он головку вскидывает,
Он опять повеселел...

A Petrucha zrychluje krok,
Zas vesel kráčí dál,

A Petrucha krok zpomalí
a neutíká,

Hlavičku zvedá, dohání,
Co steskem zamškal...

hlavičku hodí na stranu
a rozveselí...

Отмыкайте погреба -
Гуляет нынче голятьба!

Odmykejte sklepy své,
Holota už hoduje!

Otvírejte sklepy hned!
My to jdeme rozházet!
Hej rup!

A začátek 9.části:

Не слышно шуму городского,
Над невской башней тишина,
И больше нет городского -
Гуляй, ребята, без вина!

Městského ruchu tu již
neslyšeti,
nad něvskou věží tišina.
Strážníků není. Pojďte, děti,
Hýřit se může i bez vína.

Městského šumu neslyšeti,
nad Něvskou věží tišina;
strážníka nikde. Pojďte, děti,
lze zahulat si bez vína!

Mohla bych uvést ještě další příklady, které by sice potvrdily nespornou pravdu, že Seifertův překlad je knižnější, klidnější v celkovém tónu, ale zároveň by ukázaly, že mezi prvním zněním obou překladů nejsou tak zásadní rozdíly, jaké ovšem najdeme, když srovnáme text Seifertův s přepracovaným, mnohem pozdějším zněním

2) Z. J. 1955, 3.000 výtisků;

3) Z. J. 1971, 7.500 výtisků;

4) Z. J. 1973, 2.500 výtisků;

5) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

6) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

7) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

8) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

9) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

10) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

11) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

12) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

13) Z. J. 1973, 3.000 výtisků;

Dvanásti (Janko Jesenský, Bratislava, Dav, 1934);
předtím v "Slovenské smery", 1933, č.4-5
Dvanáct (Vojtěch Jestráb v "Rudé právo", 7.11.1965);
knižně v "Lampy navečer" (Praha, Čs.spisovatel,
1971);

Dvanáct (Václav Daněk v "Kolo inspirace", Praha,
Svět sovětů, 1967; přetištěno v "Poslední jamby",
Praha, Mladá fronta, 1971, "Hudba snů a světa",
Praha, Odeon, 1973);

Dvanášt (L'ubomír Feldek /Dolný Kubín/, 1967);

Dvanásti (Rudolf Skutálek, Bratislava, Slov.spisova-
tel, 1967);

Dvanáct (Vladimír Smetáček, v "My 67", 1967, č.7);

Částečné překlady:

Jaro Bílek v "Pochodeň" /Hradec Králové/ 1921, č.21,
str.2-11.a 12.část;

S-yč v "Slovanská korespondence" 1922, str.11-12 -
12.část;

V.Kašík v "Pochod" /Mladá Boleslav/ 14.8.1945

N.Gorod v "Pravda chudoby", 1925, č.56 - část 9.,12.;

D.Okáli v "DAV" 1925, č.2

I. (poslovenštěný překlad Mathesiův), v "Ročenka sloven-
skej chudoby", 1927, str.66-67 - část 1., 2., 3.

Mathesiův překlad vyšel r.1925 v ilustrovaném a neilust-
rovaném vydání, později samostatně anebo ve sborní-
cích r.1932, 1949, 1955, 1957, 1977.

2) Z díla, vyd.1955, 3.300 výtisků;

Lampy navečer, vyd. 1971, 7.500 výtisků;

Poslední jamby, vyd. 1971, 2.500 výtisků;

Verše o překrásnej dáme, vyd.1972, 2.000 výtisků;

Hudba snů a světa, vyd.1973, 2.000 výtisků;

Verše o krásné dámě, vyd.1980, 9.000 výtisků.

3) Olga ULIČNÁ, Blokova poéma "Dvanáct" a její překlady do
češtiny, "Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury",
XVI, 1972, str.19-36;

Světla MATHAUSEROVÁ, Nad češskými perevodami "Dvenadcati"
A.A.Bloka, "Slavica slovaca", 7, 1972, str.301-311

4) Cit.stať, str.25

- 5) Tamže, str.27-28
- 6) Uličná cituje: Černý večer. /Bílý sníh./ Vítr fičí
v ulicích, /div neporazí člověka!/ Vítr fičí, vítr
fičí, /z blízka fičí, z daleka./ Vítr smet /bílý
sníh./ Pod ním - led. /Po ledě kdo teď tu jde,
/uklouzne! / Už se smek - /chudáček!/%
- 7) Podle Uličné zní Mathesiův překlad takto: Kuš, žvando,
zaraž flašinet! /Copak ses zbláznil snad?/